

Hıristiyan İnancında Kudüs

Özet

Hıristiyanlıkta Kudüs kible ve kutsal şehir sayılmaktadır. Hz. İsa'nın anılarını taşıması hasebiyle bu şehir önemli olup onun hayatının son günlerini tecrübe etmek ve hacı olmak için Hıristiyanlar Kudüs'e ziyarete giderler. Luka İncili'ne göre Hz. İsa, 40 günlüğünde ve 12 yaşında ailesi tarafından Kudüs'e götürüldüğünde onun Mesih ve ilahi kurtarıcı olduğu anlaşılmıştır. Tebliğ döneminde ise Hz. İsa'nın Kudüs'e en az beş ziyaret yaptığı anlaşılmaktadır. Bu ziyaretler sırasında çeşitli mucizeler göstermiş, din istismarcılığı dolayısıyla Yahudi din adamlarını eleştirmiştir. Halk arasında şöhreti artıp sevilse de Yahudi kanaat önderleri ondan rahatsız olmuş ve onu bir şekilde ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Tüm bu sürecin sonunda Hıristiyan ve İslam kaynaklarının farklı yaklaştığı çarمیha gerilme hadisesi yaşanmıştır. Bu acı olayların yaşandığı şehir olması dolayısıyla erken dönemlerde Hıristiyanlar Kudüs'ü kutsal bilmemişlerdir. 4. yüzyılda İmparatoriçe Helena'nın Kudüs'e ziyaretiyle Kudüs Hıristiyanlaşmış, hac merkezine dönüşmüştür. Hıristiyanlar ahir zamanda İsa Mesih'in tekrar geleceği ve Kudüs'te Tanrının Krallığı'nı kuracağına inanmaktadırlar.

Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu
Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Giriş

Hıristiyanlığa göre Kudüs kutsal ve kible şehirdir. Teslisin Oğul ögesi olan İsa Mesih'in ömrünün son demleri burada geçmiştir, ilahi mesajın tüm insanlığa duyurulması için havarilerine son öğüdünü burada vermiş, insanlığın asli günahına kefarete olmak için burada çarمیha gerilmiştir. Hıristiyan inancına göre İsa Mesih çarمیhta ölmüş ve Kudüs'te günümüzde Kıyamet kilisesinin bulunduğu mevki- de defnedilmiş, ölümünün üçüncü günü dirilip göğe yükselmiş, dolayısıyla ölüm üzerinde zafer kazanarak ebedi yaşama burada kavuşmuştur. Binaenaleyh Hıristiyan inancının esasını teşkil eden olaylar burada gelişmiş, Hıristiyan teolojisi Kudüs ekseninde şekillenmiştir. Mesih'in göğe yükselmesinden sonra ilk Hıristiyan topluluğu Kudüs'te teşekkül etmiş, İncil müjdesi dünyaya buradan duyurulmuş, dolayısıyla Kudüs kurtuluşun ve ebedi yaşama erişmenin membaı olmuştur. Bu yönüyle her bir dindar Hıristiyan

ömründe en az bir kez Kudüs'ü ziyaret edip Mesih'in teneffüs ettiği havayı bizzat solumayı, burada onun son günlerinde yaşadığı acıyı yaşamayı temsil eden Çile Yolu'nu yürüyüp hacı olmayı, bir nevi Mesih'e katılmayı arzular.

Hıristiyanlığın erken dönemleri çok meşakkatli geçmiş, bu inancı benimseyenler takibe maruz kalmışlardır. Ancak 4. yüzyılda Roma'nın siyasal olarak Hıristiyanlığın önünü açmasıyla çekilen çile son bulmuştur. Bu sürece paralel olarak Kudüs'ün Hıristiyanlar için konumu gündeme gelmiştir. O zamana kadar İsa Mesih'in bedduasını almış lanetli bir şehir olarak görülen, pagan tapınaklarının bol olduğu Kudüs, yaşanan devrim niteliğinde değişikliklerle hac merkezine dönüşmüş, kible şehir olmuştur. Burada kiliseler, manastırlar vs. pek çok dini yapılar inşa edilmiş, pagan tapınaklar yıkılarak Kudüs bir Hıristiyan şehrine dönüşmüştür.

Tebliğ Öncesi Dönemde İsa ve Kudüs

Hıristiyan takvimine göre İsa Mesih MÖ 4 yılında, Beytullahim'de bir Yahudi anneden doğmuştur. O sırada bölge Roma'ya bağlı olup atanmış valiler tarafından yönetilmekteydi. Roma'nın kültürel yayılmacılık politikası dolayısıyla bölgede Helenleştirme faaliyetleri yürütülse de dindar Yahudiler direnerek kendi inançlarını ve geleneksel yaşamlarını sürdürmekteydiler. Bu kültür savaşı bölgede her yerde belli ölçüde gözlemlenmekle birlikte, ana çatışma noktası Kudüs'tü. O sırada Kudüs'te hâkim olan Yahudi din adamları mabetten aldıkları güçle toplum üzerinde tahakküm kurmuşlardı. İleride İsa Mesih'in katledilmesini isteyenler de bu din adamlarıydı. Onun yaşamından ölümüne kadar geçen hayatı hakkındaki bilgiler İncillerde yer almaktadır. Bir biyografi niteliği taşıyan İnciller,

yerine göre birbirine uyuşmayan bilgiler vermekle birlikte, Mesih'in doğumundan çarمیhta ölümüne ve sonraki sürece ilişkin bir tasavvur oluşturmaktadır.

beytullahim kilisesi

Doğuş Kilisesi, Hıristiyan inancı açısından büyük öneme sahip bir yapıdır. Filistin'in Beytullahim kentinde, Hz. İsa'nın doğduğuna inanılan mağaranın üzerine inşa edilmiş olup, Hıristiyanlar için kutsal bir hac merkezidir. Kilise, 4. yüzyılda İmparatoriçe Helena'nın Kudüs ziyaretinden sonra inşa edilmiştir. Yapı; Bizans, Haçlı ve Osmanlı dönemlerine ait mimari unsurlar taşıyan çok katmanlı bir mimariye sahiptir. Rum Ortodoks, Katolik ve Ermeni kiliseleri tarafından ortak kullanılan kilise, mezhepler arası anlaşmazlıklara da zaman zaman zemin hazırlamaktadır. Günümüzde ise Doğuş Kilisesi, sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda Filistinli Hıristiyanlar üzerinde artan siyonist baskının etkilediği sembolik bir mekân konumundadır.

İncillere göre İsa Mesih'in doğumu bir mucizedir. Kutsal Ruh onu mucizevi bir şekilde Meryem'in rahmine bırakmıştır. Marangoz Yusuf'un ailesinde dünyaya gelen bebek İsa, o zamanın geleneklerine uygun biçimde doğumundan kısa bir süre sonra ailesi tarafından Kudüs'e götürülmüştür. Şehirde kalp gözü açık olanlar bebek İsa'nın farkına varmış, onunla ilgili kehanetlerde bulunmuşlardır. Daha sonra 12 yaşındayken ailesi onu yine Kudüs ziyaretine götürmüştür. Yahudiliğe göre erkeklerde 13 yaş ergenliğe giriş yaşı olduğu için, o dönemde ergenlik öncesi Yahudilerin böyle bir ziyaret alışkanlıkları olduğu aşikârdır. Bu seyahat sırasında da bazı olağan dışı olaylar yaşanmıştır. Bundan sonraki Kudüs seyahatleri ise tebliğ amacıyla gerçekleşmiştir.

İsa Mesih'in Kudüs ile ilk tanışması ömrünün 40. gününde gerçekleşmiştir. Ailenin ilk doğan erkek çocuğu olduğu için Tevrat'a göre onun mabede götürülüp takdir edilmesi, annesinin de lohusalıktan çıktığı için kurban sunması gerekiyordu.¹ Bebek İsa ailesi tarafından adanmak için Kudüs'teki mabede götürülmüş, Mesihliği daha bu sırada fark edilmiştir. Kutsal Ruh'un yönlendirmesiyle mabede gelen Şimon isimli bir meczup onun Mesih ve Yahudilerin kurtarıcısı olduğunu anlamış ve kucağına alarak Tanrı'ya şükretmiştir. O, konuyu marangoz Yusuf ile Meryem'e açsa da onlar bu durumu şaşkınlıkla karşılamışlardır. Bunun dışında, Aşer soyundan Fanuel kızı Anna adlı bir kadın peygamber de Mesih'in artık doğduğunu, Kudüs'ün kurtulacağını Yahudilere haber vermiştir. İsa'nın ailesi dini vecibelerini yerine getirdikten sonra memleketlerine, Nasıra'ya dönmüşlerdir.² Luka İncil'in verdiği bu bilgiye göre, daha kundakta bir bebek iken İsa'nın beklenen Mesih olduğu insanlar tarafından fark edilmiş ve bazı insanlar da bu durumdan haberdar

olmuştur. Ancak bu bilginin gereği olarak nelerin yapıldığı, ailenin bebekle ilgili davranışlarında bir değişimin olup olmadığı hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Nitekim bu anlatının hemen ardından Mesih'in ergenlik döneminde Kudüs seyahati anlatılmaktadır. Hac mevsiminde, Pesah/Fısıh bayramında gerçekleşen bu ziyarette İsa'nın 12 yaşında olduğu belirtilmiştir. Marangoz Yusuf ile Meryem hac ibadetini icra edip Nasıra'ya döndüklerinde farkında olmadan İsa'yı Kudüs'te unutmuş, durumu anlayınca hemen geriye Kudüs'e dönmüşlerdir. Kudüs'te 3 gün aramanın ardından onu mabette, din bilgileri/rabbilerin ilim halkasında buldular. Ergenlik döneminden beklenmeyecek bir şekilde İsa rabbilere sorular soruyor, dini konularda onlarla tartışıyor ve zekâsıyla herkesi kendine hayran bırakıyordu. Bu manzaraya şahit olan ebeveyn çok şaşırılmış, kaybolması dolayısıyla onu ikaz etmişlerdir. Ancak İsa onlara telaş etmemeleri gerektiğini ve olması gereken yerde, "Baba'nın evinde" bulunduğunu söyleyerek onları yatıştırılmıştır. Daha sonra birlikte Nasıra'ya dönen aile bu yaşananları saklamış, kimseye bahsetmemiştir.³ Henüz olgunluk yaşında olmamasına rağmen İsa Mesih'in bu ziyareti artık sıradan biri olmadığı hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Uzun süreli yoğun eğitimi gerektiren konulara vakıf olması, kendi dilinden Tanrı hakkında Babam diye bahsetmesi, Kudüs'teki mabetten "Babamın evi"⁴ diye konuşması ve orada bulunması gerektiğini belirtmesi Hıristiyanlarca onun kimliğinin farkında olduğu şeklinde yorumlanır.

İsa Mesih'in tebliğ öncesi dönemde, yani küçüklük ve ergenlik çağında Kudüs'e yaptığı ziyaretler sadece Luka İncili tarafından nakledilirken diğer İncillerde tebliğ dönemi ele alınmıştır. Diğer üç İncil'de anlatılmadığı göz önüne alındığında, Luka

İncilindeki bu rivayetlerin bir nevi tebliğ öncesi dönemde onun Kudüs'e ziyaretiyle ilgili bir boşluğu doldurmak üzere kaleme alındığı düşünülebilir.⁵

İsa'nın Kudüs'te Tebliği

İsa Mesih'in Kudüs'te tebliğini anlatırken İncillerde iki çizgi takip etmişlerdir. İnciller onun şehir halkının arasına kaynayıp karışarak irşatta bulunduğunu anlatmasının yanı sıra, vaftiz olduktan sonra daha tebliğe başlamadan Kudüs'e fiziki olmayan bir şekilde ziyaretinden bahsetmiştir. Matta ve Luka İncillerinde geçen ve sürrealist bir tarzda nakledilen bu manevi ziyaret sırasında İsa Mesih, İblis'in imtihanından başarıyla çıkmış, onun ayartmalarına kanmamıştır.

"Sonra İblis onu kutsal şehre götürdü. Mabete tepesine çıkarıp 'Tanrı'nın Oğlu isen kendini aşağı at! Zira şöyle yazılmıştır: Tanrı, senin için meleklerine buyruk verecek, ayağın bir taşla çarpılmasın diye seni elleri üzerinde taşıyacaklar' dedi. İsa ise İblis'e 'Tanrı'nın Rabbi denemeyeceksin diye de yazılmıştır' diye karşılık verdi."⁶

İsa Mesih'in tebliğ için Kudüs'e geliş İncillerin tamamında anlatılmaktadır. Her İncil kâtibi konuyu kendine göre farklı biçimde ve kısmen farklı içerikle anlatmıştır. Konuyu en geniş şekilde anlatan Yuhanna İncil'dir. Dört İncil'de yer alan rivayetlerin yekûnu onun şehir sakinlerinin itibarını kazanması, Yahudi din adamlarıyla girdiği tartışmalar, gözaltına alınıp yargılanması, çarmıhta ölmesi, gömüldükten sonra dirilmesi, havarilerine ve sevenlerine görünmesi gibi konular olup sonraki asırlarda Hıristiyanlığın itikadi ve ibadet sistemini şekillendiren tecrübeler olarak kabul edilmiştir.

İsa Mesih'in tebliğe başladığında bölge Roma yönetimi altındaydı. O dönemde Kudüs valisi Pontius Pilatus (yönetim süresi: 26-36) olmuştur. Bu sırada 30 yaşında olduğu tahmin edilen İsa Mesih insanlara ulaşmaya çalışıyor, kendi mesa-

le ilgili bir boşluğu doldurmak üzere kaleme alındığı düşünülebilir.⁵

jını onlara anlatıyordu. O zamanlar bölgenin dini kültürel merkezi Kudüs olduğu için İsa Mesih daha büyük kitleye ulaşmak amacıyla bu şehri de defalarca ziyaret etmiştir. İncillerde konunun anlatımı onun şehri kaç defa ziyaret ettiği ve her gelişinde burada ne kadar kaldığı hakkında kesin çıkarımda bulunmaya fırsat vermemektedir. Ancak bilinen husus, ziyaret için özellikle bayram zamanlarının tercih edildiğidir. Bayram mevsiminde Yahudiler hac ziyareti için Kudüs'e akın ederlerdi ve şehrin nüfusu kaç kat artar, insanlar gece kalmak için şehrin surlarının dışında bile çadır kurmak zorunda kalırlardı. Bu zaman dilimini değerlendiren İsa Mesih'in Pesah/Fısıh, Hanuka/Kandiller ve Sukkot/Çardaklar bayramlarında Kudüs'e gelerek tebliğde bulunduğu İncillerde geçmektedir. Bu kaynaklara göre onun tebliğinin üçüncü yılında çarmıhta öldürüldüğü anlatıldığı için, bayram zamanları hesaba katıldığında, Kudüs'e en az 5 defa geldiği tahmin edilebilir. Yahudiler bir taraftan Roma'nın, diğer taraftan kendi din adamlarının baskısı altında eziliyordu ve bir kurtarıcı beklentisindediler. Din adamları ise mabetteki nüfuzlarını kullanarak şahsi menfaatlerini önceliyor, halkın derdiyle dertlenmiyorlardı. Böyle bir ortamda İsa Mesih onları uyarak yaptıklarının yanlış olduğunu söylüyor, Tanrı'nın evini ticarethaneye çevirdiklerini haykıran onları eleştiriyordu.

"Vay halinize sizin ey din bilginleri, ey Ferisiler, ey ikiyüzlüler! Sizler göklerin egemenliğinin kapısını insanların yüzüne kapıyorsunuz! Ne kendiniz içeri giriyor, ne de girmek isteyenleri salıveriyorsunuz! Vay halinize sizin ey din bilginleri, ey Ferisiler, ey ikiyüzlüler! Tek bir kişiyi kendi inancınıza döndürmek için denizleri, kıtaları dolaşıyorsunuz; ancak

dininize dönen o kişiyi de kendinizden iki kat ceहनemlik yapıyorsunuz!"7

İnsanlar onu seviyor, ilgiyle onun vaazlarını dinliyor ve söyledikleri konuları aralarında tartışıyorlardı. Din adamlarının despotik tavırlarına karşı söyledikleri, halkı onun etrafında toplayan önemli faktördü. İsa Mesih insanlara tebliğ ve irşatta bulunup dini sorulara mükemmel cevaplar vermesinin yanı sıra mucizeler gösteriyor, hastalara şifa dağıtıyordu. İnciller onun cüzzamlıyı iyileştirdiğini, âma olanların gözlerini açtığını, az yemek ile kalabalık insanları doyurduğunu, sıradan suyu kaliteli içeceğe dönüştürdüğünü, suyun üzerinde yürüdüğünü, ölü dirilttiğini nakletmektedir. Bunlar halk kesimini ciddi biçimde etkilemekte, dini yöneticileri ise kızdırmaktaydı. Ezilen kesimin duygularına tercüman olan İsa Mesih, din adamlarının yaptıkları yanlışları onların yüzlerine karşı haykırıyor, elinden geldiğince müdahalede bulunuyordu.

"İsa mabedin avlusuna girerek oradaki alıcı ve satıcıları dışarı kovdu. Para bozanların masalarını, güvercin satanların sehalarını devirdi. Yük taşıyan hiç kimsenin mabedin avlusundan geçmesine izin vermedi. Halka tebliğ ederken de şunları söyledi: 'Evime, bütün milletlerin dua evi denecek' diye yazılmamış mı? Ama siz onu haydut inine çevirdiniz.' Başkohenler ve din bilginleri bunu duyunca İsa'yı ortadan kaldırmak için bir yollar aramaya başladılar. Ondan korkuyorlardı; zira bütün halk onun öğretisine hayrandı."<8

İsa Mesih'in şehir halkı nezdindeki şöhreti ve mabette yaptıkları Yahudi din adamlarını ve kanaat önderlerini ciddi tehdit karşısında bıraktı. Onlar bir yolunu bulup onu diskalifiye etmeye çalışıyorlar, hem halk arasında hem de Romalı yöneticiler nezdinde itibarını sarsmak için onu sürekli takip ederek bir açığı yakalamaya çalışıyor, tuzaklar kuruyorlardı. Bu amaçla dini konularda çetrefilli meseleleri ona

getiriyor veya Roma aleyhinde olumsuz konuşmasını sağlayacak sorular yöneltiyor, bu şekilde onun kendisini zor duruma düşürecek bir şey söylemesini umuyorlardı. Ne var ki onların niyetlerinin farkında olan İsa Mesih kurulan tuzakları savuşturabiliyor, konuşmalarında onların kullanabilecekleri açıklar vermeden şeriat hükümlerini açıklıyor, Romalı yöneticiler hakkında da olumsuz söylemlerde bulunmuyordu. Ancak yapılan baskılardan bunalınca, kurulan tuzaklardan yaka kurtarmak için zaman zaman Kudüs'ten ayrılmak durumunda kalıyordu. Bu zaman Zeytindağı'nın eteklerinde veya civarda yerleşen köylerde kalıyor veya ölümden dirilttiği Elazar ve kız kardeşinin evine misafir oluyordu. İnciller onun yaşadığı zorluklar ve sıkıntılardan dolayı sitem ve şikâyetle bulunduğunu, ağlayarak şehre beddua ettiğini nakletmiştir.

"Ey Kudüs! Ey nebileri katleden, kendisine gönderilenleri taşıyan Kudüs! Tavuğun civcivlerini kanatları altına topladığı gibi ben de kaç kez senin çocuklarını toplamak istedim. Ama siz istemediniz! Bakın, eviniz ıssız bırakılacak! Size şunu söyleyeyim: 'Övülmüş olmandır Rabbin adıyla gelen!' diyeceğiniz zamana dek beni bir daha göremeyeceksiniz!"9

"İsa Kudüs'e yaklaştı. Şehri görünce ağladı ve şöyle dedi: 'Keşke bugün sen de esenliğe giden yolu bilseydin! Ama bu senin gözlerinden şimdilik gizlendi. Senin için öyle günler gelecek ki, düşmanların seni setlerle çevirecek, kuşatıp her yandan sıkıştıracaklar! Seni de bağrındaki çocukları da yere çalacaklar! Sende taş üstünde taş bırakmayacaklar! Çünkü Tanrı'nın senin yardımına geldiği zamanı sen fark etmedin!"10

Bu beddualar dolayısıyla erken dönem Hıristiyanları nezdinde Kudüs lanetli şehir olarak algılanmış, Yahudilerden farklı olarak onlar Kudüs'e bir itibar ve saygı göstermemişlerdir. Kudüs Hıristiyanlar nezdinde itibar kazanması için yaklaşık üç asır kadar beklemiştir.

Kudüs ve Çarmıh: Hıristiyan Teolojisinin Esasları

Hz. Âdem'in cennete yasak meyveyi yemekle günah işlediği ve tüm beşeriye-tin de onun soyundan gelmesi dolayısıyla bu günahı taşıdığı Hıristiyan teolojisinde önemli esaslardandır ve Asli günah doktrini diye isimlendirilmektedir. Hıristiyanlık kurtuluş için bu günahın arınmanın şart olduğu, şeriatin ve peygamberlerin bu amaçla gönderildiğini, ama bu amacın başarılmadığını ifade eder. Asli günahın kefareti çarmıhta ölecek olan İsa Mesih'e katılarak kurtuluşa erişileceği şeklinde özetlenebilecek Hıristiyan inancının esasını teşkil eden olgular¹¹ İsa Mesih'in Kudüs'te ömrünün son demlerinde başına gelen olaylara dayandırılmaktadır. Dolayısıyla İsa Mesih'in Kudüs'te çarmıha gerilmesinden önce ve sonraki olaylar Hıristiyan akide sisteminde azami ehemmiyet arz etmektedir.

İncillerde anlatıldığına göre İsa Mesih'in Kudüs'e son gelişi yine bir Pesah bayramı mevsimine tesadüf eder. İncillerin tamamında yer alan bu ziyaret Hıristiyan geleneğinde Zafer Gelişi olarak isimlendirilmiştir. Bunun sebebi, asli günahın kefareti ödemek için çarmıha gerilip canını teslim etse de ölümden dirilerek ölümün üzerinde galebe çalmasıdır. Bu ziyarette havarisi Yehuda İşkariyot onun yerini düşmanlarına ihbar etmiş, İsa Mesih yakalanıp gözaltına alınmıştır. Yahudi din adamlarının baskısıyla Roma yönetimi onun hakkında ölüm fermanı vermek zorunda kalmış ve cezanın infazı için onu teslim etmiştir. Hıristiyan inancına göre çarmıha gerilerek öldürülen İsa Mesih dirilmiş, havarilerine ve sevenlerinden bazılarına görünmüş, onları takdis etmiş ve ait olduğu yere, Baba'nın yanına yükselmiştir. İnciller İsa Mesih'in kendisini bekleyen tuzağın farkında olduğunu anlatır. Kurtarıcının gelişi kehanetinin gerçekleşmesini simgelercesine İsa Mesih Kudüs'e

Zeytindağı tarafından, bir sıpanın üzerinde girmiştir. Halk onu büyük bir sevinç ve coşku ile karşılamış, ama Yahudi din adamları ve kanaat önderleri yine rahatsız olmuş ve onu ortadan kaldırmanın bir yolunu bulmak için Başkohen Kayafa'nın evinde istişare için bir araya gelmişlerdir. Bu düzenbaz meşveret meclisi sonucunda İsa Mesih'i derdest edip öldürme kararı çıkmıştır.

İsa Mesih Perşembe gecesi Zeytindağı'nın eteklerindeki Getsemani bahçesinde yakalanmış, hızlıca göstermelik olarak yargılanarak ölüm cezasına çarptırılmış ve Cuma günü ceza infaz edilmiştir. Dolayısıyla İsa Mesih'in son özgür günü Perşembe günüdür. İnciller onun başına ne geleceğini hissettiğini ve yanındakilere bunu anlattığını belirtir. İsa Mesih günümüzde Hz. Davud'un türbesi olan binanın üst katında Perşembe akşamı havarilerle birlikte yemek yemiştir. Bu, Hıristiyan geleneğinde Son Akşam Yemeği adıyla şöhret bulmuştur. Bu yemek, Hıristiyan ibadetleri arasında en önemlilerinden olan Evharistiya/Ekmeğ Şarap Ayini sakramentinin dayanağı kabul edilmektedir. İsa Mesih sofradaki ekmeği ve şarabı havarilere taksim ederken onun kendi eti ve kanı olduğunu belirtmiş, bir nevi havarilerine hulul etmiştir. Bu sırada kendisini ele verecek olan havariyi de açıklamıştır. Yemeğin ardından havarilerle birlikte Kidron vadisini geçerek Zeytindağı'nın eteklerine gelmişlerdir. İsa Mesih burada uzun uzun ibadet etmiş, havariler ise uykuya dalmışlardır. İbadetini bitirince havarileri uyandıran İsa Mesih vaktin artık dolduğunu ve saatin yaklaştığını belirtmiştir. 30 gümüş para karşılığında İsa Mesih'i teslim edeceği hususunda anlaşan havari Yehuda İşkariyot o sırada Roma askerleri ve Yahudi din adamlarıyla birlikte bahçeye gelmiştir. Yehuda'nın işaretiyle askerler İsa Mesih'i yakalamışlardır.

Şehrin elitler mahallesi olan Yukarı Şehir'e, Başkohen Kayafa'nın evine götürülen İsa Mesih geceyi gözaltında geçirmiş, Cuma sabahı Yahudilerin dini mahkemesi olan Sanhedrin'de göstermelik olarak yargılanmış ve hakkında ölüm hükmü verilmiştir. Ölüm cezasının infazı Yahudilerin yetkinde olmadığı için cezanın onanması ve uygulanması için İsa Mesih vali Pontus Pilatus'a teslim edilmiştir. İnciller, cezanın uygulanması hususunda valinin pek istekli olmadığını belirtmiştir. Ancak vali Yahudi din adamlarının ve halkın ileri gelenlerinin ısrarlı ve şiddetli taleplerinin karşısında fazla direnememiş, cezanın infazını onaylamak zorunda kalmış, böylece infaz aşamasına geçilmiştir.

"Sonra valinin askerleri İsa'yı vali konağına götürüp bütün taburu başına topladılar. Onu soyup üzerine kırmızı bir kaftan geçirdiler. Dikenlerden bir taç örüp başına koydular. Sağ eline de bir kamış tutturdular. Önünde diz çöküp 'Selam, ey Yahudilerin kralı!' diyerek onunla alay ettiler. Üzerine tükürdüler. Kamışı alıp başına vurdular. Onunla böyle alay ettikten sonra kaftanı üzerinden çıkarıp kendi giysilerini giydirdiler ve çarمیha germeye götürdüler. ... Golgota, yani Kafatası denilen yere vardıklarında içmesi için İsa'ya ödle karışık şarap verdiler. İsa bunu tadınca içmek istemedi. Askerler onu çarمیha geldikten sonra kura çekerek giysilerini aralarında paylaştılar. Sonra oturup yanında nöbet tuttular. Başının üzerine, 'Bu, Yahudilerin kralı İsa'dır' diye yazan bir suç yaftası astılar."¹²

Cezanın infazını izlemek için toplanan kalabalık Yahudi din adamlarının kışkırtmasıyla bağıarak ve ıslık çalarak İsa Mesih ile alay etmişlerdir. Çarمیha götürülen İsa Mesih'in geçtiği yol Hıristiyanlıkta hac ibadetinin icrası için geçilmesi gereken yoldur ve yolda çekilen eziyetlerin anısına Çile Yolu diye isimlendirilmiştir. Hıristiyan geleneği bu güzergâhta geçilmesi gereken 14 durağın her birinin İsa Mesih'le alakalı olduğunu belirtmiştir.

Cezanın uygulanacağı mekânda İsa Mesih'i sevmeyen kalabalıkla birlikte annesi, kardeşleri ve sevenleri de hazır bulunmuştur. İncillere göre İsa Mesih Cuma günü sabah saatlerinde çarمیha gerilmiş, çarمیhta birkaç saat kaldıktan sonra ölmüştür. Onun canını teslim etmesi sırasında Kudüs'te olağanüstü olaylar yaşanmıştır.

"Öğle 12'den 3'e kadar bütün ülkenin üzerine karanlık çöktü. Saat 3'e doğru İsa yüksek sesle, 'Eli, Eli, lama sabaktani?' yani, 'Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?' diye bağırdı. Orada durarlardan bazıları bunu işitince 'bu adam İlyas'ı çağırıyor' dediler. İçlerinden biri hemen koşup bir sünger getirdi, ekşi şaraba batırıp bir kamışın ucuna takarak İsa'ya içirdi. Öbürleri ise 'Dur bakalım, İlyas gelip onu kurtaracak mı?' dediler. İsa, yüksek sesle bir kez daha bağırdı ve ruhunu teslim etti. O anda mabetteki perde yukarıdan aşağıya doğru yırtılarak ikiye bölündü. Yer sarsıldı, kayalar yarıldı. Mezarlar açıldı, ölmüş olan birçok kutsal kişinin cesedi dirilip ayağa kalktı. Bunlar mezarlarından çıkıp İsa'nın dirilişinden sonra kutsal kente girdiler ve birçok kimseye göründüler. İsa'yı bekleyen yüzbaşı ve beraberindeki askerler, depremi ve öbür olayları görünce dehşete kapıldılar, 'Bu gerçekten Tanrı'nın Oğlu idi' dediler."¹³

Akşama doğru İsa Mesih'in gizli öğrencisi olan Aramatyalı Yusuf valinin huzuruna çıkmış, Yahudiler için özel gün olan Şabat/Cumartesi'nden önce defin için izin almıştır. Ceset çarمیhtan indirilmiş ve dönemin Yahudi defin geleneklerine uygun biçimde hazırlanarak yakındaki kayanın içine oyulmuş mezara konulmuş, üzeri de bir kaya parçasıyla kapatılmıştır. Ancak Pazar günü Mecdelli Meryem ve beraberindeki kadınlar orayı ziyarete gidince mezarın açıldığını, cesedin orada olmadığını görmüşlerdir. Onlara görünen melek İsa Mesih'in ölümünden dirildiğini söylemiştir. Hıristiyan geleneğine göre İsa Mesih dirildikten sonra birkaç defa havarilere, Mecdelli Meryem'e

ve yanındakilere görünmüş, sonra göğe yükselmiştir.

İncillerin tasvir ettiği bu rivayetlere göre kehanet gerçekleşmiş, İsa Mesih çarمیhta ölecek aslı günahın kefareti ödemiş, ölümün üçüncü günü ise canlanarak ölmü yenmiştir. Buna dayanan Hıristiyanlık kurtuluş ve ebedi yaşama kavuşmak için sakramentler vasıtasıyla İsa Mesih'le birleşmek gerektiğini belirlemiştir. İsa Mesih ölümünden dirildikten sonra, yani artık ilahlık yönü ile havarilere görünürken ilahi mesajı Kudüs'ten dünyaya duyurmaları hususunda onları öğütlemiş, ilahi müjdenin bu şehirden dünyaya yayılacağını haber vermiştir.

Lanetlikten Kutsala: Hac Merkezi Kudüs

Hıristiyanlığın erken dönemlerinde Kudüs ayrıcalıklı dini konuma sahip olmamıştır. İsa Mesih'in türlü meşakkatlere maruz kalıp beddua etmesi dolayısıyla Hıristiyanlar Kudüs'ü lanetli bilmiş, acı çilelerin şahidi olan bu şehri sevmek ve saygı göstermek içlerinden gelmemiştir. Ayrıca, Yahudilik Kudüs'ün kutsallığını mabede dayandırdığı halde Hıristiyanlar Mesih'in gelmesiyle birlikte kutsallığın artık yer değiştirdiğine inanmışlardır. Onlara göre kutsal olan artık mabet değil, İsa Mesih'in bizzat kendisidir. İncillerde yer alan bazı anlatılar onların bu kanaatlerini desteklemek için yeterli gelmiştir. Örneğin, İsa Mesih Tanrı'nın evi olan mabedi yıkıp üç gün içerisinde yeniden yapacağını söylemesi, ölümünün üçüncü günü dirilmesiyle eşleştirilmiş ve Tanrı'nın gerçek evinin aslında mabet binası değil İsa Mesih'in bizzat kendisi olduğu anlaşılmıştır.¹⁵ Yine, İsa Mesih çarمیhta canını teslim ettiğinde mabedin en kutsal odasının perdesinin boydan boya yırtılması,¹⁶ bu odanın mahremiyetinin artık son bulduğunu ve dolayısıyla mabedin kutsallığının kalmadığı şeklinde algılanmıştır. Öte yandan, onların bu tutumunda Kudüs'ü kutsal bilen

"Şöyle yazılmıştır: Mesih acı çekecek ve üçüncü gün ölümünden dirilecek, günahların bağışlanması için tövbe çağırısı da Kudüs'ten başlayarak bütün milletlere onun adıyla duyurulacak."¹⁴

Anlaşıldığı üzere, İsa Mesih Kudüs'ün ilahi mesajı beşiği ve dini bir merkez olduğu konusunda havarilerini bilgilendirmiştir. Ancak şehirde yaşanan bazı gelişmeler dolayısıyla Kudüs erken dönem Hıristiyanları nezdinde hak ettiği değeri görmemiştir. Onların bu tutumlarının farklı sebeplere dayandığı ifade edilmiştir. Ancak yaklaşık üç asır sonra Kudüs Hıristiyanlar nezdinde dini hüviyetine kavuşmuştur.

Yahudilerden uzak durma dürtüsünün de etkisi göz ardı edilmemelidir. Sürekli isyanlarla Romalı yöneticilerin hismini üzerine çeken Yahudilerden farklı bir dini cemaat olduklarını ortaya koymak ve Yahudilere yönelik sıkıntılara maruz kalmamak için Hıristiyanlar Kudüs'ün kutsallığını benimsememişlerdir. Yine, o dönemde Kudüs bir pagan şehriydi ve Hıristiyanlık meşru kabul edilmiyordu. Hıristiyanlar mevcut pagan tapınakların şehrin manevi atmosferini kirlettiğine inandıkları için Kudüs'ün dini statüye sahip olduğunu kabul etmemişlerdir. Erken dönem Hıristiyanlığında bu görüş hâkim olmuş, kilise babaları da yaptıkları yorumlarda bu yaklaşıma uygun görüşler beyan etmişlerdir.

4. yüzyıldan itibaren durum değişmiştir. Roma imparatoru Hıristiyanların sayısının giderek arttığını görünce onları önemsemiş, imparatorluğun doğu sınırlarında bulunan bu topluluğu rakibi ve düşmanı Sasanilere meyletmesini engellemek amacıyla köklü değişiklik yapmaya konulmuştur. Onunla başlayan bu süreç sonra da devam ettirilmiş ve nihayet bu yüzyılın

sonlarına doğru Hıristiyanlık artık Roma'da meşru inanç konumuna gelmiştir. Bu sürecin daha başlarında, 326'da imparatorun annesi Helena'nın Kudüs'ü ziyaret etmesi Hıristiyanlık tarihinde Kudüs'ün dönüm noktası olmuştur. Dindar bir kadın olan Helena İsa Mesih'in çarمیha gerildiği haçın ve kefeninin kalıntılarını bulmuş, onun mezarının olduğu noktada kilise inşa ettirmiş, inananları burayı ziyarete teşvik etmiştir. Kudüs'ün Hıristiyanlaşması doğrultusunda hizmetleri dolayısıyla Azize olarak anılır. Günümüzde Hıristiyanların kible kabul ettikleri Kamame Kilisesi, ilk olarak Azize Helena tarafından yaptırılmıştır. Kudüs'teki pagan tapınaklar yıkılmış ve o tarihten itibaren şehir yavaş yavaş Hıristiyanlar için bir hac merkezi haline gelmiştir. İnsanlar İsa Mesih'in ömrünün son demlerinin geçtiği bu şehri ziyaret etmeğe ve acıda da onunla birleşmek amacıyla Çile Yolu'nda onun geçtiği güzergâhlardan geçerek hacı olduklarını düşünmüşlerdir. Bu minvalle Hıristiyanlıkta hac ibadeti yerleşmiş, 4. yüzyılda Kudüs Hıristiyanlar için kible ve kutsal şehir haline gelmiştir. Bazı kilise babaları geçen birkaç asırdaki

inanç ve uygulamalara zıt olan bu yeniliğe karşı çıksalar da köklü değişikliğin önünde duramamışlardır.¹⁷ Nitekim 5. yüzyılda Kudüs'le ilgili konsil kararlarında Hıristiyanlığın esas merkezlerinden biri olduğu onaylanmıştır. Hıristiyanlar her zaman Kudüs'e sahip olmak istemiş, bu amaçla Haçlı seferleri düzenleyerek şehri kana bulamışlardır. Nitekim Hıristiyanlara göre İsa Mesih ahir zamanda yeryüzüne tekrar gelecek (*parousia*) ve Kudüs'te Tanrı'nın krallığını tesis ederek burayı dünyanın merkezi kılacaktır. Bu söylemler dikkate alındığında, Hıristiyanlar açısından Kudüs sadece dini merkez olmayıp vakti gelince bir küresel dünya hâkimiyetinin tesis edileceği yerdir. Bu hedefe doğru özellikle Evanjelist Hıristiyanların başını çektiği hareket Hıristiyan Siyonizmi şeklinde ifade edilmektedir. Bu hareket Filistin topraklarında Yahudilerin yerleştirilmesini desteklemesi bakımından İsrail'in lehinedir ve bu yüzden Siyonizm diye nitelendirilmiştir. Hıristiyan geleneğinde Armagedon Savaşı diye bilinen ve ahir zamanda Kudüs uğrunda yapılacak savaşın kaçınılmaz olduğuna ve ardından kıyametin geleceğine inanılmaktadır.¹⁸

Sonuç

Kudüs Hıristiyanlıkta kutsal şehir ve kible-dir. Teslisin Oğul uknumu olan İsa Mesih'in son demleri bu şehirde geçmiştir. O burada çarمیha gerilmiş, ölmüş ve defnedildiği yerden dirilmiş ve gökyüzüne, teslisin Baba uknumu olan Tanrı'nın yanına yükselmiştir. Onun defnedildiği yerde yaklaşık üç asır sonra inşa edilen Kıyamet Kilisesi, ölümden dirilmesine binaen bu isimle adlandırılmıştır. Dünyanın neresinde bulunursa bulunsun kiliseler Kudüs'teki Kıyamet Kilisesine yönelik inşa edilir ve buraya bağlı oldukları kabul edilir. Hıristiyanlıkta Kudüs'ün kutsallığı İsa Mesih ile bağlantısı dolayısıyladır. Her ne kadar şehrin dini

önemi onun ölümüyle ilgili olsa da, Luka İncili onun tebliğden önce de Kudüs'e yabancı olmadığını yazmıştır. Bir Yahudi geleneği olarak 40 günlük bebekken ve 12 yaşında buluğa girme evresinde ailesi tarafından Kudüs'e götürülen İsa'nın ilahî kurtarıcı oluşu şehirdeki kalp göz açık kişilerce anlaşılmıştır. Nitekim 12 yaşındayken mabette din bilginleri ile girdiği dini tartışmalarda sergilediği maharet, onun sıra dışı birisi olduğunu ortaya koymuştur. İsa Mesih Kudüs halkına ve ziyaretçilere tebliğ için şehri bayram mevsimlerinde birkaç sefer ziyaret etmiştir. Bu sırada gösterdiği mucizeler sayesinde halk ara-

sında ünlenmiştir. Bu şöhreti ve nitekim Yahudi din adamlarının din sömürüsüne karşı çıkması dolayısıyla dini otoriteler rahatsız olmuştur. Onlar dönemin Romalı yöneticisine onu şikâyet etmiş ve idam edilmesini talep etmişlerdir. İsa Mesih başına geleceklerden haberdar olmuş ve kendi ölümünü ilahi takdirin tecellisi olarak görmüştür. Bu yüzden şehri son ziyaretinde Siyon dağındaki mevkide havarilerle birlikte son akşam yemeğini yedikten sonra Zeytindağı'nın eteklerine gelmiş, burada ibadet ettikten sonra yanındakilere vaktinin artık olduğunu ve Baba'nın yanına gideceğini ilan etmiştir. Bu sırada Yehuda İşkariyot isimli bir havari onu ele vermiş, yakalanan İsa Mesih'in göstermelik mahkemenin ardından idam hükmü çıkarılmıştır.

Yahudilerin kutsal şehri olduğu için Hıristiyanlar ilk başta Kudüs'ü önemli saymamış, bilakis İsa Mesih'in ölümüne sahne olduğu için onu lanetli şehir olarak görmüşlerdir. Ancak 4. yüzyılın ilk çeyreğinde İmparator Konstantin'in annesi Azize Helena şehri ziyarete gelmiş, İsa Mesih'in defnedildiği yeri tespit ettirip burada mabet yaptırmıştır. Bu tarihten sonra Hıristiyanların şehre bakışı değişmiş ve onlar da İsa Mesih'in ömrünün son anlarını tecrübe etmek amacıyla şehri ziyarete başlamışlardır. Böylece Kudüs Hıristiyanlar için de bir hac merkezine dönüşmüştür.

Ahir zamanda İsa Mesih'in tekrar geleceği (*ricat/parousia*) ve Kudüs'te Tanrı'nın Krallığı'nı kuracağına inanılmaktadır. Bu doğrultuda, Ortaçağlarda Hıristiyanlar Haçlı Seferleri düzenleyerek şehri Müslümanların elinden alıp burada bir Hıristiyan devleti kursa da bu devletin ömrü yaklaşık

kutsal kabir (kamame) kilisesi

Kutsal Kabir Kilisesi, Kudüs'ün Eski Şehir bölgesinde yer alan ve Hıristiyanlık inancı açısından en kutsal mekânlardan biri olarak kabul edilen bir yapıdır. Hz. İsa'nın gömüldüğüne inanılan alanın üzerine inşa edilmiştir. Bu özelliği nedeniyle, kilise Hıristiyan dünyasında son derece kutsal sayılmakta ve her yıl milyonlarca hacı ve turist tarafından ziyaret edilmektedir. Kilisenin en önemli bölümü, Hz. İsa'nın çarمیha gerildiğine inanılan Golgota Tepesi'dir. Bu tepenin altında ise, Hz. İsa'nın gömüldüğü ve yeniden dirildiğine inanılan kutsal mezar yer almaktadır. Kutsal Kabir Kilisesi, yalnızca dini açıdan değil, aynı zamanda tarihi ve mimari yönleriyle de büyük öneme sahiptir. Ancak kilise ve çevresi, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de Hıristiyan cemaatler arası siyasi ve dini tartışmaların odağında yer almaktadır. Günümüzde siyonist işgalden olumsuz etkilenen ibadethanelerden biridir.

bir asır olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde modern Haçlı Seferleri tekrarlanmış ve I. Dünya Savaşında Batı Hıristiyan devletlerin ittifakı şehri Osmanlı'dan almışlardır. Evanjelist Hıristiyanlar İsa Mesih'in ricatı için Kudüs'te Yahudi devletinin kurulmasının şart olduğuna inandıkları için İsrail devletini desteklemektedirler.

evanjelist hıristiyanlar

Evanjelist Hıristiyanlar, İncil'i (özellikle Yeni Ahit'i) mutlak hakikat olarak kabul eden ve bireysel olarak "yeniden doğuş" tecrübesine büyük önem veren Protestan Hıristiyanlardır. ABD başta olmak üzere birçok Batı ülkesinde etkin olan bu topluluklar, dinî inançlarını yalnızca bireysel bir tecrübe olarak değil, aynı zamanda siyasi bir hareket olarak da yaşamaktadır. Evanjelistlerin önemli bir kısmı, Yahudilerin Filistin topraklarında egemenlik kurmalarını Mesih'in ikinci gelişinin önkoşulu olarak görmektedir. Bu sebeple İsrail'i sorgusuz desteklemekte, Filistin halkının haklarını yok saymakta ve İsrail'in işgal politikalarına teolojik bir meşruiyet kazandırmaktadırlar. Günümüzde İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarına verilen Batılı siyasi destek, bu inanç yapısının etkisiyle doğrudan ilişkilidir. Evanjelist Hıristiyanlar, bu anlamda teolojik bir sömürgeciliğin aktörleri haline gelmişlerdir.

Kaynakça

Aydın, Mahmut. "Hıristiyanlık". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. 77-102. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Bıyık, Mustafa. "Evanjelik Hıristiyanlığın Eskatolojik Kudüs Algısı". *Dini, Tarihi ve Edebi Açından Kudüs*. ed. İbrahim Çelik. 121-133. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2018.

Güngör, Muhammet. "Hıristiyanlıkta Kudüs'ün Kutsallaşma Süreci". *Amasya İlahiyat Dergisi* 14 (2020), 141-170.

Hasanoğlu, Eldar – Arslantaş, Nuh, *Kudüs: Vahiyle Kutsanan Şehir*. İstanbul: Albaraka, 2021.

İncil, www.kutsalkitap.info.tr

Dipnot

1. Luka 2:22-24.
2. Luka 2:21-40.
3. Luka 2:41-52.
4. Burada, Kudüs'ün Tanrı'nın evi olduğu inancına gönderme vardır.
5. Hasanoğlu – Arslantaş, Kudüs: Vahiyle Kutsanan Şehir, 107.
6. Matta 5:5-6. Benzeri bilgi için bkz. Luka 4: 9-12.
7. Matta 23:13-15.
8. Markos 11:15-18. Benzer bilgi için bkz. Matta 21:12-17; Luka 19:45-48; Yuhanna 2:13-16.
9. Matta 23:37-39.
10. Luka 19:41-44.
11. Aydın, "Hıristiyanlık", 77-102, 87-88.
12. Matta 27:27-37.
13. Matta 27:45-54. Benzer bilgi için bkz. Markos 15:33-39; Luka 23:44-47; Yuhanna 19:28-30.
14. Luka 24:47.
15. Yuhanna 2:19-22.
16. Matta 27:50-51.
17. Güngör, "Hıristiyanlıkta Kudüs'ün Kutsallaşma Süreci", 141-170, 152-153.
18. Bıyık, "Evanjelik Hıristiyanlığın Eskatolojik Kudüs Algısı", 121-133, 128-129.